

τήσεις της συγκεκριμένης θεματικής του σεμιναρίου (και του διδάσκοντα) και, από την άλλη, στις απαιτήσεις των δικών τους ερευνητικών ενδιαφερόντων – εγχείρημα, όπως όλοι ξέρουμε, ιδιαίτερα δύσκολο, για προφανείς λόγους.

Εφόσον οι φοιτητές καταφέρουν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους σε ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα και επιθυμούν να προχωρήσουν στην εκπόνηση διδακτορικής διατριβής, καταθέτουν μια σχετική πρόταση και, αν αυτή εγκριθεί από το τμήμα, γίνονται πλέον «υποψήφιοι διδάκτορες». Ποιο είναι το «βήμα» από το οποίο παρουσιάζουν στο εξής την εξέλιξη της ερευνητικής τους δουλειάς; Θεωρητικά, κανένα· δηλαδή, ουσιαστικά το γραφείο του καθηγητή τους. Παρεκτός, αν λειτουργεί στο τμήμα κάποιο «σεμινάριο υποψηφίων διδασκόντων». Μόνο που όπου κάτι τέτοιο συμβαίνει είναι λιγότερο ή περισσότερο άτυπα, με ό,τι αυτό συνεπάγεται, και κυρίως ότι, κατά κανόνα, οι υποψήφιοι διδάκτορες αντιμετωπίζουν την συμμετοχή τους σε τέτοια σεμινάρια στην καλύτερη περίπτωση ως «ηθική υποχρέωση» προς τους καθηγητές τους και στην χειρότερη είτε ως αγγαρεία είτε ως ευκαιρία να «ασκήσουν κριτική» στα ερευνητικά εγχειρήματα των συναδέλφων τους (με απώτερο στόχο, προφανώς, να αναδείξουν με αυτό τον τρόπο την ποιότητα της δικής τους δουλειάς). Εξαιρέσεις βέβαια πάντοτε υπάρχουν· αλίμονο. Μόνο που αυτές οι εξαιρέσεις δείχνουν να βασίζονται σχεδόν πάντοτε σε κάτι που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε «σεμιναρικό πατριωτισμό», τον οποίο τείνουν να εκδηλώσουν συγκεκριμένες «φουρνιές» υποψηφίων διδασκόντων που αναπτύσσουν μια ιδιαίτερη «χημεία» με τους καθηγητές τους. Σε τέτοια πράγματα, όμως, δεν μπορούμε να βασιστούμε.

Η λύση ίσως να συνίσταται στην θεσμοποίηση της παρουσίας των υποψηφίων διδασκόντων σε ένα ή δύο σεμινάρια του εκάστοτε ΠΜΣ – με άξονα, βέβαια, το σεμινάριο του επιβλέποντος την εκπόνηση της διατριβής καθηγητή-, δίπλα δηλαδή στους φοιτητές που δεν έχουν ακόμη ολοκληρώσει την φοίτησή τους στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα και δεν έχουν ακόμη αποκτήσει τον μεταπτυχιακό τους τίτλο. Πέρα από το γεγονός ότι, όπως έχει πάλι δείξει η εμπειρία από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, τα αποτελέσματα από την συνύπαρξη υπό διαμόρφωση ερευνητών που βρίσκονται σε διαφορετική φάση της εξέλιξης της έρευνάς τους είναι, από μόνα τους, πολύ θετικά, εξασφαλίζεται έτσι και η «συνέχεια» του σεμιναρίου –ως σταθερού σημείου αναφοράς των μεν, των δε αλλά και των καθηγητών τους-, και ισχυροποιείται ο ερευνητικός προσανατολισμός του, αφού το σεμιναρικό μάθημα δεν

τείνει να «εκφυλιστεί» σε μια διδασκαλία που περιορίζεται στο να κλείνει κάθε χρονιά τις τρύπες που άφησαν οι προπτυχιακές σπουδές. Επιπλέον, η επαφή μεταξύ των υποψηφίων διδασκόντων καθίσταται λιγότερο «άναρχη», αφού έχει «θεματική βάση»: τη θεματική βάση του ίδιου του σεμιναρίου.

Όταν οι υποψήφιοι διδάκτορες είναι υποχρεωμένοι, σε τακτά χρονικά διαστήματα, να παρουσιάζουν στο σεμινάριο την πορεία της ερευνητικής τους εργασίας, όχι μονάχα αισθάνονται λιγότερο «μετέωροι» σε ό,τι αφορά το αν προχωρούν σωστά –τέτοιου είδους αμφιβολίες όλοι αντιμετωπίζουν κατά την εκπόνηση της διατριβής τους– αλλά συμβάλλουν και στη σταδιακή μύηση των «νέοτερων» από αυτούς ερευνητών στα προβλήματα της ερευνητικής εργασίας. Οι υποψήφιοι διδάκτορες σταδιακά αναλαμβάνουν και διδακτικά καθήκοντα –μην ξεχνάμε άλλωστε ότι, εκτός από υποψήφιοι διδάκτορες, είναι και υποψήφιοι καθηγητές– καλούμενοι να αντικαταστήσουν τον διδάσκοντα, όταν και εφόσον αυτός το κρίνει απαραίτητο, σε καθήκοντα για τα οποία είναι πιθανότατα πιο ικανοί από αυτόν επειδή ακριβώς ορισμένα πράγματα «τα έχουν πιο πρόσφατα»: πρόκειται κυρίως για όσα αφορούν στην προετοιμασία των ερευνητικών προτάσεων, την καθοδήγηση δηλαδή των νέων υποψηφίων μεταπτυχιακών σπουδαστών στο να συντάξουν τις ερευνητικές τους προτάσεις, να κάνουν δηλαδή κάτι το οποίο όχι μόνο δεν διδάσκονται σε προπτυχιακό επίπεδο αλλά για το οποίο, όταν ρωτούν τους καθηγητές τους πώς να το κάνουν, συνήθως παίρνουν την εξής πολύ σαφή, αλλά μάλλον απογοητευτική για τους ίδιους, απάντηση: «εξαρτάται από το τι εσύ θέλεις να κάνεις»...

Απώτερος στόχος μιας τέτοιας πρότασης είναι η ισχυροποίηση του σεμιναρικού θεσμού ως κυττάρου της ερευνητικής εργασίας –θεσμού ο οποίος τείνει να απαξιωθεί όταν ταυτίζεται με μια απλή «διδασκαλία», έστω και αν το επίπεδο σε σχέση με τις προπτυχιακές διδασκαλίες είναι αρκετά πιο υψηλό. Νομίζουμε ότι η καλύτερη συμβολική εικόνα που μπορεί να έχει κανείς για ένα ερευνητικό σεμινάριο είναι εκείνη που ορισμένοι από εμάς είχαν την τύχη να δουν σε κάποια στιγμή της ζωής τους: ένα σεμινάριο όπου όλοι στο τέλος χειροκροτούν, συμπεριλαμβανομένου και του εκάστοτε εισηγητή, διότι ακριβώς δεν χειροκροτούν τα πρόσωπα, αλλά το ίδιο το σεμινάριο, το γεγονός ότι βρίσκονται, όλοι μαζί, εκεί... ■

* Πρβλ. εδώ την πολύ χαρακτηριστική περιγραφή του ερευνητικού σεμιναρίου από τον Τρ. Ε. Σκλαβενίτη ως «ερευνητικής, διδακτικής και συγγραφικής αλυσίδας».

ΗΜΕΡΙΔΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ, ΠΑΝΤΕΙΟΣ 17.12.2005

Προκόπης Παπαστρατής

Το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας βρίσκεται στο δεύτερο χρόνο λειτουργίας του και επειδή επιμένει να μην εισπράττει διδάκτρα αντιμετωπίζει τα γνωστά, και από άλλες αντίστοιχες περιπτώσεις, προβλήματα γραμ-

Ο Προκόπης Παπαστρατής διδάσκει ιστορία του 20ού αιώνα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

ματειακής οργάνωσης και υποδομής στο πλαίσιο της κρατικής πολιτικής αδιαφορίας και απαξίωσης του δημοσίου Πανεπιστημίου.

Προφανώς στα μεταπτυχιακά προγράμματα των πανεπιστημίων Αιγαίου, Μακεδονίας, Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, και Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου –αυτά έχουν υποπέσει στην αντίληψη μου– η ευγενής άμιλλα περί την εισπραξη διδασκόντων, κατά παράβαση της συνταγματικής επιταγής, θα έχει λύσει τα

προβλήματα υποδομής και υποθέτω θα έχει συμβάλει στην οικονομική ευρωστία των διδασκόντων.¹

Η Κατεύθυνση Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας έχει 22 σεμινάρια και ένα εργαστήριο, τα οποία γίνονται εκτός από το Πάντειο και στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρυματος Ερευνών και στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας. Επιπλέον μπορούν οι φοιτητές και φοιτήτριες να παρακολουθήσουν σεμινάρια σε μεταπτυχιακά προγράμματα σε άλλα πανεπιστήμια.

Η προσφορά θεμάτων είναι οπωσδήποτε μεγάλη. Πρέπει όμως να εξεταστεί πώς κατανέμονται αυτά τα σεμινάρια στις επιμέρους ιστορικές περιόδους, ποια θέματα εξετάζονται, ποια θέματα δεν διδάσκονται ή δεν καλύπτονται επαρκώς και για ποιους λόγους.

Από τη μελέτη του προγράμματος σπουδών του Μεταπτυχιακού μας προκύπτουν οι εξής διαπιστώσεις:

Η χρονική περίοδος που καλύπτεται είναι μεγάλη, εκτείνεται σε 3 αιώνες τουλάχιστον.

Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών ο 18ος και ο 19ος αιώνας καλύπτονται από 9 μαθήματα-σεμινάρια, ο 20ός καλύπτεται από 10 μαθήματα-σεμινάρια, ενώ διδάσκονται και τρία σεμινάρια οθωμανικών σπουδών. Είναι σαφές ότι πρόκειται για φιλόδοξο πρόγραμμα με αναπόφευκτα κενά τα οποία γίνεται προσπάθεια να καλυφθούν με άτυπη συνεργασία με άλλα μεταπτυχιακά προγράμματα. Στην Κατεύθυνση της Ιστορίας η συνεργασία αυτή μπορεί να αποδώσει περισσότερο με το Ιστορικό Αρχαιολογικό του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπως είναι άλλωστε φυσικό, παρά με το Μεταπτυχιακό Πολιτικής Επιστήμης και Κοινωνιολογίας που προσφέρει δύο μαθήματα ιστορίας.

Και στο Μεταπτυχιακό στο Ιστορικό-Αρχαιολογικό του Πανεπιστημίου Αθηνών τα μαθήματα μοιράζονται περίπου ισομερώς μεταξύ του 20ού αιώνα και της προηγούμενης περιόδου που αφορά περισσότερους από ένα αιώνα, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχω.²

Το πρόβλημα που αντιμετωπίζει κάθε μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών είναι, αν καλύπτονται, και σε ποιο βαθμό, τα θέματα και οι περίοδοι που εξετάζει. Αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο για μεταπτυχιακά που στήνονται εις πείσμα του Υπουργείου Παιδείας και της πολιτικής του περί εμπορευματοποίησης της ανωτάτης παιδείας που επικρατεί προς το παρόν.

Το εύρος της ιστορικής περιόδου που καλύπτει το Μεταπτυχιακό του τμήματός μας και οι διαθεσιμότητες σε επιστημονικό προσωπικό καθορίζουν όπως είναι αναπόφευκτο και το βαθμό αντιμετώπισης των θεμάτων που διδάσκονται σ' αυτό. Η προσπάθεια να αναζητηθούν διδασκαλίες και σεμινάρια και σε άλλα μεταπτυχιακά ώστε να καλυφθεί όσο το δυνατό καλύτερα η μελέτη ενός θέματος δεν έχει ακόμα αποτιμηθεί επειδή το Μεταπτυχιακό μας διατρέχει το δεύτερο έτος λειτουργίας του.

Ως προς την ιστορία λοιπόν, είναι αισθητή η απουσία της Ευρωπαϊκής Ιστορίας. Αυτό είναι ενδημικό φαινόμενο σε όλα τα πανεπιστήμια όπου διδάσκεται ιστορία (υπάρχουν φυσικά και ατομικές εξαιρέσεις) και κατά συνέπεια και στα αντίστοιχα μεταπτυχιακά τους. Και δεν αναφέρομαι φυσικά στο εισαγωγικό μάθημα Ευρωπαϊκής Ιστορίας που γίνεται σε προπτυχιακό επίπεδο μάλιστα σε ανήσυχο και θορυβώδες φοιτητικό ακροατήριο.

Στην ελληνοκεντρική αντίληψη που κυριάρχησε στη διαμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, δεν έχει ακόμα αντιπαρατεθεί συγκροτημένη πρόταση για

να εξεταστούν εκείνα τουλάχιστον τα προβλήματα από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα που επιδρούν καθοριστικά στην Ευρώπη και κατά συνέπεια και στην Ελλάδα.

Η κατάσταση αυτή οφείλεται στις αδράνειες της πολιτείας αλλά και της ακαδημαϊκής κοινότητας οι οποίες παραπέμπουν στις σπουδές και στα ερευνητικά ενδιαφέροντα των μελών της με αντίκτυπο στα προγράμματα σπουδών.

Είναι γεγονός ότι συγκεκριμένη πτυχή της πρόσφατης Ευρωπαϊκής Ιστορίας και συγκεκριμένα της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκαλεί το όψιμο ενδιαφέρον ερευνητών. Επειδή το οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να αποκτήσει και θεμέλια, οι Βρυξέλλες ενισχύουν με κάθε τρόπο μελέτες για την ευρωπαϊκή ταυτότητα, την ευρωπαϊκή σύγκλιση και την ιστορία της ευρωπαϊκής ιδέας.

Στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού του Τμήματός μας τώρα, το σεμινάριο για τον Αντιδιαφωτισμό, που κρύπτεται κάτω από το μανδύα της πολιτικής θεωρίας αναφέρεται σαφώς σε θέματα ευρωπαϊκής ιστορίας και απαιτεί ικανή γνώση της όπως άλλωστε και το σεμινάριο «Η Ευρώπη, η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα».

Στην Οικονομική Ιστορία που καλύπτει μεγάλη χρονική περίοδο τα δύο σεμινάρια «Κοινωνίες σε μετάβαση» και «Οικονομίες και κοινωνίες στα Βαλκάνια και το Ελληνικό Κράτος» συγγενεύουν χρονικά και θεματικά, όμως υπάρχει κενό για το πρώτο μισό του 20ού αιώνα μέχρι το σεμινάριο για τη «Μετεμφυλιακή Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας».

Και οι Οθωμανικές Σπουδές καλύπτουν μεγάλη χρονική περίοδο με τρία σεμινάρια. Η ύπαρξη διδακτικών κενών είναι όμως χαρακτηριστικό στοιχείο των θεματικών ενοτήτων με μεγάλο χρονικό ανάπτυσμα ιδιαίτερα μάλιστα σε μεταπτυχιακό επίπεδο.

Το 1821 εξετάζεται από τρία σεμινάρια, όχι όμως η ιστορία του ελληνικού κράτους από τη συγκρότηση του μέχρι το Ανατολικό Ζήτημα.

Ορισμένες θεματικές, όπως είναι η μελέτη της ελληνικής ιστοριογραφίας, επωφελούνται από συνδυασμό των σεμιναρίων που προσφέρονται: εκτός από τα δύο σεμινάρια στο ΚΝΕ/ΕΙΕ διδάσκονται και τα: «Ζητήματα Ιστορίας: Πράγματα και Απεικασματα (I-II)», «Ιστορία, Ιστοριογραφία και Εννοιολόγηση: Παράδοση και Νεωτερικότητα στον Ελληνικό Ιθ' Αιώνα (I-II)», «Τα απομνημονεύματα ως τεκμήριο της Ιστοριογραφίας».

Η ενότητα που εξετάζει τη δεκαετία 1940-1950 και τις εξελίξεις που ακολούθησαν μέχρι τη δικτατορία συγκεντρώνει ικανό αριθμό σεμιναρίων. Είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της έρευνας για την περίοδο αυτή που άρχισε στα τέλη της δεκαετίας του 1960.

Η περίοδος αυτή άρχισε να διδάσκεται στα αμφιθέατρα στα μέσα της δεκαετίας του 1980 στο Ιστορικό-Αρχαιολογικό του Πανεπιστημίου Κρήτης, 20 χρόνια μετά δύο συνάδελφοι από άλλο γνωστό πεδίο, συνεπικουρούμενοι και από άγγλο ιστορικό, αποπειράθηκαν για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας να εισαγάγουν τις νέες δέκα μεθοδολογικές εντολές για να ρυθμίσουν κατά το δοκούν τα της ιστορικής έρευνας και δεοντολογίας.

Η κρατική πολιτική για τη μελέτη της νεότερης και σύγχρονης ιστορίας δεν πιστεύω ότι είναι ιδιαίτερα ευνοϊκή για αυτή την περίοδο. Η αντίληψη της πολιτείας αποδεικνύεται από τις υποτροφίες που προκηρύσσει το Ι.Κ.Υ. Ενδεικτικά αναφέρω ότι το 1994

95 δεν είχε προκηρυχθεί καμία υποτροφία Νεότερης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής ιστορίας. Το 1998 υπάρχει 1 υποτροφία εξωτερικού για Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία και 2 υποτροφίες για Νεότερη Ελληνική Ιστορία (1 εξωτερικού και 1 εσωτερικού). Το 2004 η κατάσταση βελτιώνεται: προστίθεται και υποτροφία Ευρωπαϊκής Ιστοριογραφίας αλλά και Σύγχρονης Ιστορίας (20ός αιώνας) για τη Νεότερη όμως Ελληνική Ιστορία προσφέρεται 1 υποτροφία. Η κυβερνητική αλλαγή επιφέρει τροποποιήσεις και στο ζήτημα αυτό. Καταργούνται η υποτροφία για Ευρωπαϊκή Ιστοριογραφία και η υποτροφία για Σύγχρονη Ιστορία (20ός αιώνας). Προστίθεται όμως υποτροφία του Νέου Ελληνισμού (από τον 13ο αιώνα έως την ελληνική επανάσταση). Είναι προφανές ότι επιλέγεται να δοθεί έμφαση σε άλλες θεματικές και περιόδους με παράλληλη υποβάθμιση της έρευνας για τη Σύγχρονη Ιστορία, η οποία αποτελεί πλέον τμήμα των υποτροφιών για Νεότερη Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό της συντηρητικής νοοτροπίας που επικράτησε με τις τελευταίες αλλαγές στην πολιτική των υποτροφιών και της έρευνας είναι ότι τουλάχιστον στο γνωστικό αντικείμενο της ιστορίας δεν δίνονται πλέον υποτροφίες εξωτερικού σε μία σειρά από θεματικές, με συνέπεια να μην έχουν οι νέοι ερευνητές άμεση αντίληψη και συμμετοχή στον επιστημονικό διάλογο για την εξέλιξη της ιστοριογραφίας που ως επί το πλείστον πραγματοποιείται ερήμην των ελλήνων ιστορικών.

ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

ΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Στην ημερίδα αυτή τέθηκαν πολύ σημαντικά ζητήματα από τους εισηγητές και, κατά τη συζήτηση, έγιναν χρήσιμες και ενδιαφέρουσες επισημάνσεις από φοιτητές και διδάσκοντες του ΠΜΣ. Θα ήθελα να σταθώ σε μερικά σημεία που, νομίζω, θα πρέπει να κατατεθούν στα υλικά της ημερίδας, έστω και υπό τη μορφή μιας στεγνής αναφοράς και ολίγων σχολίων από μέρους μου.

Παρά το γεγονός ότι επισημάνθηκε η καθυστέρηση στην οργάνωση του σεμιναρίου των υποψηφίων διδασκόντων, το συγκεκριμένο θέμα, με δεδομένες τις εκπεφρασμένες διχογνωμίες, προετοιμάζεται με σοβαρότητα. Θυμίζω ότι εκκρεμούν οι οριστικές ρυθμίσεις για τις διδακτορικές σπουδές κι ελπίζω το θέμα να έχει διευθετηθεί οριστικά με την ένταξή τους στο ΠΜΣ. Ήδη, βρίσκεται στο στάδιο της ολοκλήρωσης ο εσωτερικός κανονισμός για τις διδακτορικές έρευνες.

Αναφέρθηκαν πολλά για τις αδυναμίες σε ό,τι αφορά την υλικοτεχνική υποδομή του ΠΜΣ. Είναι δεδομένο ότι υπάρχει οξύτατο πρόβλημα αιθουσών και ότι το ΠΜΣ πάσχει στον τομέα της γραμματειακής στήριξης. Ωστόσο, εκ του μηδενός, κατάφερε να λειτουργεί σχετικά ικανοποιητικά. Με τους χώρους και τις υποδομές δεν μπορούμε να κάνουμε πολλά πράγματα στο ορατό μέλλον. Αν εντοπίζονται δυσλειτουργίες στη δουλειά της γραμματείας, αυτές έχουν να κάνουν κυρίως με την αδυναμία συνεχούς ενημέρωσης διδασκόντων και φοιτητών για τα τρέχοντα θέματα, με τα μόνιμα σχεδόν τε-

Ο Νίκος Θεοτοκάς διδάσκει ιστορία και κοινωνική θεωρία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μπορούμε όμως να λύσουμε τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Νεότερη Ιστορία με την κατάργησή της. Την ονομάζουμε Πολιτιστικές Σπουδές, αφαιρούμε την πολιτική διάστασή της και με τον τρόπο αυτό μπορούμε να βρούμε ακόμα και χορηγούς.

Επειδή όμως δεν θέλουμε μία τέτοια λύση, πρέπει να δούμε τι μπορούμε να επιτύχουμε **εμείς** με κοινή δράση, γιατί οι επιτροπές «σοφών» στις οποίες αναφέρθηκε ο συναδελφός Τρ. Σκλαβενίτης διαβουλεύονται και αποφασίζουν πριν από εμάς για μας, όπως δείχνει και η πρόσφατη πρακτική τους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στο γνωστικό αντικείμενο του ΜΠΣ για Διοίκηση Επιχειρήσεων η κατάσταση στο ζήτημα αυτό διαμορφώνεται ως εξής: Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου χρεώνει 4.500 ευρώ για 18 μήνες, το Μακεδονίας 6.000 ευρώ για 24 μήνες, το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών προσφέρει ποικιλία εκπαιδευτικών προϊόντων από 6.000 έως 12.000 ευρώ (part-time για 24 μήνες) το Πειραιώς από 7.500 έως 10.000, ενώ το ΕΜΠ 7.500 ευρώ για part-time 24 μηνών.

Το ALBA χρεώνει 16.200 ευρώ για 12 μήνες, *Καθημερινή*, Ειδική Έκδοση 17.9.2005.

Δίδακτρα 880 ευρώ έχει ορίσει και το ΜΠΣ Πολιτικής Επιστήμης και Κοινωνίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

2. <http://history.arch.uoa.gr/postgrad2005-2006.html>, Μεταπτυχιακά σεμινάρια ιστορίας κατά το ακαδημαϊκό έτος 2005-2006.

χνικά προβλήματα του διαδικτυακού τόπου του Παντείου, με τις καθυστερήσεις κατάθεσης αποτελεσμάτων, δηλώσεων διδακτικών σχηματισμών ή εκθέσεων από τους διδάσκοντες. Εδώ χρειάζεται και μπορούμε να βάλουμε μεγαλύτερη τάξη: Πρέπει να ολοκληρώσουμε τη σύνδεση του φοιτητολογίου με την κεντρική υπηρεσία μηχανοργάνωσης του πανεπιστημίου και, πιθανώς, να επανεξεταστούν επί το αυστηρότερο οι περίοδοι υποβολής προς κρίση των σεμιναριακών εργασιών. Θα ήθελα, με την ευκαιρία, να επισημάνω κάτι που θα έπρεπε να είναι αυτονόητο και αφορά στην ουσιαστική δραστηριοποίηση των συμβούλων σπουδών. Ότι, δηλαδή, είναι ανάγκη να ασχολούνται πολύ περισσότερο με την πρόοδο των φοιτητών που έχουν αναλάβει, ειδικότερα με την κατάρτιση των διδακτικών σχηματισμών. Και στον βαθμό, μάλιστα, που αυτό ενισχύει τις κατά περίπτωση μαθησιακές ή ερευνητικές ανάγκες των φοιτητών, να τολμούν να προτείνουν μαθήσεις που προσφέρονται σε άλλα Τμήματα ή ΑΕΙ. Πέραν αυτών των αδυναμιών, κατά την κρίση μου, σημειώνω, πρέπει να τονιστεί η υπευθυνότητα όλων των συναδελφών που είχε ως αποτέλεσμα την άρτια διεξαγωγή των σεμιναρίων.

Προτάθηκε να έχουν οι μεταπτυχιακοί φοιτητές δικαίωμα σίτισης και δωρεάν συγγραμμάτων. Το πρώτο, όπως και το δικαίωμα στέγασης στη φοιτητική εστία και οι λοιπές παροχές φοιτητικής μέριμνας, προβλέπεται από την κείμενη νομοθεσία και θα πρέπει να συζητηθεί στη Σύγκλητο του Ιδρύματος. Το δεύτερο, η παροχή δωρεάν συγγραμμάτων, πρέπει να συζητηθεί ενδελεχέστερα. Φοβάμαι, πάντως, ότι ένα παρόμοιο αίτημα δεν συνάδει με τη λογική των μεταπτυχιακών σπουδών. Θα άξιζε, ίσως, να συζητούσα-